

Nr 51.

Ankom till Riksdagens kansli den 17 maj 1911 kl. 3 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckta motioner om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående dels aflösning af torpare, bolagsarrendatorers och deras vederlikars jordbruk på enskilda domäner, dels aflösning af lägenhetsinnehafvares besittningar på enskilda domäner, dels ock expropriation i vissa fall af mark för bildande af nya jordbruk m. m.

Lagutskottet har till behandling förehaft nedan intagna, inom Andra kammaren väckta, till utskottet hänvisade motioner, nämligen nr 239 af herrar *Carl Lindhagen, Hjalmar Branting, Herm. Lindqvist, C. G. Lindley, A. C. Lindblad, Ernst Söderberg, Knut A. Tengdahl, J. Hasselquist, Hj. Rissén, J. Th. Johansson, Sven Persson, K. A. Borg, Carl Winberg, Erik Palmstierna, J. Åberg, J. A. Wallin, N. Edv. Lindberg, C. E. Svensson, E. C. Kropp, Värner Rydén, Sven Linders, Nils Persson, O. H. Waldén, Aug. Nilsson, A. Christierson, G. A. Strömberg, F. W. Thorsson, Emil Kristensson, G. A. Rundgren, N. A:son Berg, J. Forssell, E. A. Leksell, Viktor Larsson, Bernh. Eriksson och L. J. Carlsson* samt nr 240 och 241 af herrar *Carl Lindhagen, Sven Linders och Nils Persson*.

Motionen nr 239 är af följande lydelse:

»Genom feodalväsendet kom i de flesta Europas stater småbondeklassen uti det största beroende, som mångenstädes öfvergick till fullständig lifegenskap. Detta olidliga tillstånd framkallade en rörelse för

Bihang till Riksd. prot. 1911. 7 Saml. 1 Afd. 48 Häft. (Nr 51.)

1

Herr Lindhagens m. fl. motion nr 239.

att återgifva jordens brukare friheten. Denna rörelse, som gjorde sig gällande öfverallt, där feodalväsendet slagit fast rot, fann sin afslutning först i midten af 1800-talet. Böndernas emancipation bedrefs på vissa håll med kraft, på andra mera likgiltigt och med ständiga förhinder. Medlen växlade från fullständig reduktion till en bönderna pålagd betungande utlösningsskyldighet. Resultaten blefvo också mycket olika, allteftersom målmedvetenhet, ingripande i rätt tid och omtanke äfven i det lilla gjorde sig gällande eller icke.

Början till uppkomsten af ett sådant feodalväsende har icke heller varit främmande för vårt land. Men detta stäfjades i tid genom de kända reduktionerna, riktade första gången mot katolska prästerskapets och den sista gången mot den svenska högadelns jordvälde. Dessa statshandlingar verkade, att Sverige under förenämnda rörelses höjdpunkt i det öfriga Europa stod tämligen oberördt af densamma.

Emellertid lämnades orubbade en stor del af de adliga godsens, hvilka sedan här och hvar alltmer utvidgats. Under tidernas lopp ha dessutom af företagsamma händer bildats nya storgods genom inköp och sammanslagning af småbondejord. Stora trakter af vårt lands bästa jordbruksjord upptagas därför nu så godt som uteslutande af omfattande så kallade herrgårdar, hvilka jämte sitt eget jordbruk behärska en myckenhet småbruk på hemmansdelar och torp.

Vid sidan af dessa godsbildningar har uppstått en vida mäktigare, af den moderna industrialismen uppbyuren feodalism, grundad företrädesvis i landets skogsrikedom och grundlagd först af bruksrörelsen, sedan äfven af sågverksindustrien och numera jämväl af pappersmasseindustrien och andra fabrikationer med skog som råvara, hvartill kommer sockerbetindustriens jordinköp. Just vid den tidpunkt, då sträfvandena utomlands att störta feodalväldet afdomnade, mångenstädes dock med mycket ofullkomligt resultat, tog hos oss den nya industriella feodalbildningen ett synnerligt uppsving, särskildt i följd af trävarukonjunkturernas uppblomstring på världsmarknaden. Småbondehemman föllo och falla fortfarande i mängd för skogsköpare och staten har, sorgligt att säga, på allt sätt uppmuntrat förödelsen genom att samtidigt utkasta sina skogar, hemman, torp och nybyggen till ett lättfånget byte för lystmätet.

Af dessa orsaker har för närvarande i Sverige uppkommit ett utbildadt och omfattande feodalsystem: dels en jordbruksfeodalism och dels framförallt en industriell feodalism, under hvilka makter stora samhällsklasser af torpare, bolagsarrendatorer och lägenhetshafvare slafva. Därtill komma ett stort antal torpare och lägenhetshafvare, lydande äfven under smärre gårdar.

Man behöfver här endast erinra om den stora mängden bolagsarrendatorer på så kallade bolagshemman i Norrland och Dalarne samt i Värmland, Dalsland, Västmanland, Uppland, Södermanland, Närke, Småland, östra delen af Bohuslän, norra Västergötland o. s. v., om myckenheten torpare och lägenhetshafvare på dessa domäner, på de vidsträckta herrgårdstrakterna mångenstädes i riket, på skattelösta rekognitionsskogar och på enskilda gårdar öfverallt i landet, om de talrika lägenhetshafvare särskildt, som slagit sig ned antingen själfvärdigt på andras ägor utan någon erinran från jordägarens sida eller ock på grund af dennes muntliga samtycke. En särskild uppmärksamhet kräfva därjämte alla dessa af kronan i gångna tider till bruksrörelsen anslagna hemman och torp, hvilkas åbor förbehållits en viss själfständig besittningsrätt men dock småningom egenmäktigt frångåtits den af bruksägarna, utan att kronan vårdat sig om att stå åborna bi.

Om den stora af statsmakten, stödd på de ofrälse stånden, verkställda reduktionen af adelns jordagods läses nu i den officiella läroboken i historia, att denna statshandling var i sin begynnelse en oundviklig och rättvis sak och i det hela medförde stora fördelar för landet, då därigenom »egendomen blef jämnare fördelad, slut gjordes på stormansväldet och allmogem återvann sin forna själfständighet».

Vår tids ofrälse klasser ha anledning att falla i egna tankar vid denna berättelse. Skulle det ej äfven nu behöfvas, att egendomen blefve jämnare fördelad? Breder sig ej äfven nu öfver landet ett stormansvälde, den moderna feodalismen och den moderna kapitalismen, hvarpå det borde göras ett slut? Förefinnes ej äfven nu en allmoge af kufvade småbrukare och en beroende arbetareklass, som borde återvinna sin själfständighet? Och i sådan händelse skulle icke äfven för vår tid allt detta vara en rättvis sak och medföra stora fördelar för landet?

Det måste komma en tid, då jorden och särskildt kronans gamla egendomar, praktiskt taget, återbördas alla. På denna händelsernas gång kunna dock de lefvande generationerna ej rimligtvis vänta. Redan nu måste befrielseverket på ett genomgripande sätt begynna. Detta sker endast genom att det icke blott sättes en damm för feodalismens vidare framfärd, utan äfven vidtages en aflösning af jorden ytterst genom expropriation (tvångsaflösning).

Hvad då särskildt angår de beroende små jordbruken, behöfver ständigt betonas den stora bristen i sträfvandena för småbruk, att man ej med allvar vill inlåta sig ens på att upprätthålla redan färdiga

jordbruk, som ärligen i mängd och säkerligen i vida större utsträckning, än de nya som skapas, icke blott stanna i växten utan gå tillbaka eller alldeles ödeläggas både till jord och byggnader på torp, bolagshemman och liknande domäner. Denna förödelse ses med jämnmod, därför att det enligt den fatalistiska privaträttsliga uppfattningen och de enskilda intressen, som ha gagn af densamma, icke går an att ingripa mot olyckan själf. Det är en privaträtt att hålla stora klasser af landets innevånare i ett jordbundet beroende af enskilde.

Den ofvan ifrågasatta aflösningen betyder själfallet ej, att staten skall efter expropriation själf öfvertaga dessa jordbruk och deras skötsel, och icke heller att åtgärderna skola riktas mot alla dylika jordbruk eller ske i ett slag. Aflösningen bör äga rum i erforderliga fall och i den mån brukare finnas, som önska aflösningen och äro beredda att öfvertaga jorden. På åtskilliga ställen ha brukarna det jämförelsevis bra, och så länge det fortfar och brukare ej påfordra en aflösning, finnes ej anledning till ingripande.

Det ömsesidiga frivilliga aftalet kommer också fortfarande att blifva utgångspunkt för aflösningen. Det nya är, att statsmakten inträder såsom den ena kontrahenten och målsman för den rätts- och maktlöse jordbesittaren. Staten skall därvid tillse, att aflösningen kommer till stånd i erforderliga fall; att den vidare kommer att omfattas allt, som bör höra till jordbesittningen; att den sker på billigaste villkor, så att den ej blir ruinerande för jordbrukaren; och att den familj, som suttit på jorden, i regeln får företrädesrätt till densamma. Men för att ej äfven statsmakten här skall stå maktlös, fordras det ett yttersta maktmedel. Detta yttersta medel är expropriation. En dylik expropriationslagstiftning skall säkerligen här liksom eljest i stor utsträckning göra sig själf öfverflödig, i det den förmår framtinga enskilda uppgörelser, som eljest ej skulle kommit till stånd. Enligt mångas mening skall en rationell jordvärdeafgift medföra enahanda verkan.

Det måste som sagdt särskildt betonas, att den nu ifrågasatta aflösningen ej kan, om den skall fylla sitt ändamål, äga rum efter nu stadgade och tillämpade orimliga grunder för jordlösen. Något konstrueradt marknadsvärde får ej tjäna till ledning och någon vinst i regeln ej heller beräknas, åtminstone ej när det gäller utbrytning ur stora jordbesittningar och i all synnerhet icke, när jorden ursprungligen varit donationsjord från kronan.

Vidare måste, enligt hvad erfarenheten lärt oss, aflösningen förbindas med villkor, som upprätthålla ändamålet samt omöjliggöra, att jorden återfaller i främmande händer.

Slutligen måste åtgärder vidtagas, som betrygga brukarnas ställning, intill dess aflösningen hunnit äga rum. Detta kan nämligen taga lång tid och i vissa fall är, såsom ofvan erinrats, en aflösning kanske tills vidare obehöflig, ja icke ens önskvärd. Bland dessa åtgärder måste också ingå stadgad rätt för den, som sitter eller länge suttit å jorden att öfvertaga densamma samt en sträng uppsikt öfver, att jordägaren ej får tillfälle att förekomma aflösningen genom att dessförinnan bortdrifva brukarna och inlägga jorden med fastighetens öfriga ägor.

En lag om den ifrågasatta aflösningen skall således fastslå följande saker, nämligen:

1:o statsmaktens rätt och plikt att taga initiativ till aflösningen och att därvid såsom målsman bevaka jordbrukets intresse och jordbrukarens rätt;

2:o grunddragen för organisationen af denna statsverksamhet;

3:o nödiga och ändamålsenliga bestämmelser om det yttersta maktmedel (expropriation), som skall förläna allvar åt förhandlingarne om frivillig uppgörelse samt taga vid, när aftal ej kan komma till stånd;

4:o upprätthållande af ändamålet med jordens aflösning, äfvensom hufvudvillkoren för den afstådda jordens upplåtelse till enskilde (sättet för amortering af lösenbeloppet, företrädesrätt till upplåtelse o. d.).

Med åberopande tillika af de utförligare framställningarne i enahanda syfte i motionen inom Andra kammaren åren 1909 (nr 111) och 1910 (nr 148) hemställes alltså,

att Riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära förslag till lagstiftningsåtgärder i ändamål att, för jordbrukets upprätthållande och brukarnes frigörelse från beroende, i erforderliga fall och under för framtiden betryggande villkor åstadkomma aflösning ytterst genom expropriation (tvångsaflösning) af torparens, bolagsarrendatorers och deras vederlikars jordbruk på enskilda domäner.»

I motionen nr 240 hafva herr Lindhagen m. fl. anfört följande:

»En föregående motion, nr 239, hvari ifrågasatts tvångsaflösning af beroende småbruk, innefattar ock grunder för enahanda frigörelse i skäligen fall af beroende lägenheter.

Riksdagen har redan år 1907 begärt förslag till »åtgärder särskildt med anlitande af expropriation, i ändamål att vid fisklägen, stations-samhällen och andra områden på landet, där en sammanträngd befolkning bor eller kan uppstå, i enlighet med hvad i skrifvelsen närmare

Herr Lindhagens m. fl. motion nr 240.

angifvits, på ett mera tillfredsställande sätt än hittills ordna förhållandena med afseende å redan befintlig eller för samhällets utvidgning erforderlig tomtmark». Särskildt ville man befria husägare, som endast hade viss tids tomtupplåtelse, från beroendet af jordägaren.

Med lika stort skäl kan emellertid samma hjälp påfordras af lägenhetsägare i en myckenhet andra fall. Det klagas från alla håll i landet öfver den bekymmersamma ställning, hvori små bostadsägare befinna sig, som ej haft annan utväg än att utan betryggande villkor på jordägarens nåd slå sig ned på ett litet stycke mark samt där uppfört en bostad åt sin familj och kanske äfven odlat något därekring. Det kan icke vara riktigt, att dessa människor skola vara beröfvade allt skydd och merendels på det ena eller andra sättet utan ersättning frantagas hvad de med arbete och kostnader nedlagt på jorden.

På grund häraf och då expropriationskommittén i sitt förslag inskränkt sig till hvad 1907 års riksdag ifrågasatt, hemställes,

att Riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära förslag till lagstiftningsåtgärder i ändamål att äfven i andra skäligen fall utöfver dem, som åsyftats i 1907 års förenämnda riksdagsskrifvelse, må kunna åstadkommas aflösning ytterst genom expropriation (tvångsaflösning) af lägenhetshafvares besittningar på enskilda domäner.»

Herr Lindhagens m. fl. motion nr 241.

Motionen nr 241 är af följande lydelse:

»Uti två föregående motioner (nr 239 och 240) har påyrkats åtgärder för att i skäligen fall befria beroende småbrukare och lägenhetsinnehafvare från jordägarens godtycke genom tvångsaflösning af småbruket eller lägenheten.

En annan tvingande nödvändighet är, att staten har ett medel i sin hand, hvarigenom i erforderliga fall kan anskaffas mark till nya jordbruk samt till nya lägenheter för bostäder eller andra samhällsnyttiga ändamål.

Det är nämligen så, att på många håll finnes ingen sådan jord att få, därför att jorden ligger under storgods (bolagsdomäner eller herrgårdar). På andra trakter åter, där jord hålles till salu, sker det oftast på spekulation till ockerpris. Jord måste därför mångenstädes tvångsvis anskaffas och med hänsyn till folkets stora fattigdom förvärfvas utan någon oförtjänt vinst för jordägaren. Detta mål kan vinnas genom en förnuftig expropriation och enligt mångas förvissning äfven genom en afgift på det samhälligena jordvärdet.

Norrlandskommittén föreslog expropriationsvägen för bildande af nya jordbruk på bolagsmark inom Norrland och Dalarne. Men det är

klart, att medlet äfven i erforderliga fall är behöfligt för öfriga delar af riket.

Riksdagen förordade år 1907 expropriationsvägen för anskaffande af bostadsmark men endast för de områden på landet, där en sammanträngd befolkning bodde eller kunde uppstå. Äfven här måste sägas, att medlet är behöfligt i många andra händelser såsom ock erfarenheten ådagalagt.

Då jordvärdeafgift i vårt land ännu är en mera aflägsen och outredd utväg än expropriation, som vunnit stadgadt insteg i lagstiftningen, hemställes nu alltså,

att Riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla:

1:o) att vid pröfning af Norrlandskommitténs förslag om expropriation af bolagsmark för bildande af nya jordbruk äfven måtte tagas i öfvervägande förslaget tillämpning i skäligen fall på storgods inom det öfriga riket;

2:o) att vid pröfning af 1907 års riksdagsskrivelse om expropriation af mark för bland annat nya bostäder på områden å landet, där en sammanträngd befolkning bor eller kan uppstå, måtte tagas i öfvervägande förslaget skäligen tillämpning äfven i andra tillämpliga fall;

3:o) att vid öfvervägande af bestämmelserna om jordlösen för den i föregående två punkter omförmälda expropriation måtte tagas afgörande hänsyn till folkets fattigdom och någon oförtjänt vinst under inga förhållanden beredas den stora jordägaren.»

I en af herr Lindhagen m. fl. under förlidet års Riksdag afgifven motion framställdes liknande yrkande som nu i motionen nr 239 föreligger. Den sålunda afgifna motionen blef på hemstallan af lagutskottet afslagen af Riksdagens båda kamrar. I sitt yttrande öfver motionen erinrade utskottet bland annat, hurusom norrlandskommitténs majoritet i sitt betänkande föreslagit vissa åtgärder för att från trävaruindustriens egendommar åt allmogen bereda lägenheter, lämpliga för odling. Kommittén tänkte sig, att detta skulle kunna ske genom tillsättande i hvarje län af en kommission, bestående af lämpliga, af Konungen utsedda personer, hvilka skulle hafva till uppgift att på frivillighetens väg söka förmå ägarna till afstående af den för berörda ändamål behöfliga jorden. För att emellertid äga tillgång till kraftigare medel för nående af nämnda syfte än underhandlingens föreslog kommittén tillämpning under vissa förutsättningar af expropriationsinstitutet. Det af kommittén för sådant ändamål uppgjorda lagförslaget ingick såsom ett led i de öfriga förslag, kommittén

*Utskottets
yttrande.*

afgaf, och hvilka, som bekant, resulterat i flere särskilda lagar. Tre reservanter inom kommittén funno kommitténs förslag i denna del gå längre än omständigheterna påkallade och ansågo sig därför icke kunna biträda kommitténs förslag.

Motionärerna syntes, anförde vidare utskottet, efter mönster af nämnda förslag åsyfta, att en expropriationsrätt af den art, som den nyss nämnda, måtte för hela landet införas, men gälla icke särskildt trävaruindustriens jord eller ouppodlad jord eller jord af viss beskaffenhet, utan generellt all jord, som af ägaren upplåtits till brukare.

Utskottet fann det ur olika synpunkter önskvärdt, att mindre jordbruk bildades, och att åtgärder därför vidtoges. I fråga däremot om de medel, som därvid borde anlitas, ansåg sig utskottet böra taga afstånd från motionärernas förslag.

Särskildt framhöll utskottet i fråga om den föreslagna expropriationsrätten, att den enligt utskottets mening uppenbarligen vore en rätt för undantagsfall, som enligt sin natur måste handhafvas med stor begränsning.

Det vore dessutom ett känt sakförhållande, huru jämsides med minskningen mångenstädes af landsbygdens befolkning och det större tilloppet till städerna, som vore kännetecknande för vår tid, styckningen fortginge af de större jordpossessionerna till mindre brukningsområden, hvilka ofta förvärfvades af mindre bemedlade under betingelser, som vore för sådant ändamål lämpade. De åtgärder af olika slag, som från det allmännas sida vidtoges för underlättande för mindre bemedlade att bereda sig egen jord, ansåg utskottet vara alltför väl kända för att behöfva uppräknas. Med ett fortgående å den härvid inslagna riktningen syntes utskottet ännu mycket mera kunna göras och äfven stå att vinna.

Utom de betänkligheter, som af 1910 års lagutskott sålunda framstälts mot en så vidsträckt användning af expropriationsinstitutet, som i samtliga ifrågavarande motioner påyrkats, och hvilka betänkligheter utskottet delar, synes med skäl kunna ifrågasättas, huruvida därigenom verkligen skulle beredas en sådan bättre ställning för de kategorier torpare, arrendatorer m. fl., som af motionärerna åsyftas.

De lägenheter, som af torparna innehafvas, torde således i många fall vara för små för att ensamt det till dem hörande jordbruk skall kunna föda sin ägare. Likasom ofta torpen och de skyldigheter, som åligga deras innehafvare, äro behöfliga för de större jordbruk, dit de höra, måste det enligt utskottets mening å andra sidan mången gång vara en angelägenhet af vikt äfven för torparna själfva att från nämnda jordbruk få det stöd i ekonomiskt afseende, som för närvarande meren-

dels lämnas dem och som skulle bortfalla med en ställning sådan som den motionärerna vilja bereda dem.

Hvad för öfrigt beträffar frågan om lämpliga åtgärder till förbättrande af torparklassens ställning, synas sådana åtgärder, som de af motionärerna föreslagna, för närvarande så mycket mindre böra af Riksdagen vidtagas som frågan därom från statsmakternas sida tilldragit sig uppmärksamhet och jämväl varit föremål för behandling af särskilda tillkallade sakkunniga, som den 6 innevarande maj afgifvit sitt betänkande, till hvilket utskottet i detta hänseende får hänvisa.

Beträffande bolagsarrendatorerna har som bekant äfven frågan om deras ställning tillvunnit sig särskildt beaktande med hänsyn till förhållandena i Norrland, där ju också gäller den särskilda norrländska arrendelagen, hvilken från och med den 1 september 1909 trädte i tillämpning. Verkningarna af denna lag lära ännu icke kunna med någon tillförlitlighet bedömas. I öfriga delar af landet torde bolagsarrendatorernas ställning i allmänhet ej vara sämre än andra arrendatorers. Då i allt fall äfven för dem gäller en jämförelsevis ny lagstiftning, med hvilken, utskottet veterligen, missnöje icke försports, synes anledning icke heller föreligga att nu till behandling upptaga frågan om sådana särskilda åtgärder till deras förmån, ytterst syftande till expropriation, som af motionärerna nu föreslås.

I motionerna nr 240 och nr 241, däri påyrkats expropriation af dels redan bestående jordbesittningar, dels mark för bildande af nya jordbruk, har af motionärerna åberopats Riksdagens skrifvelse den 30 april 1907, däri Riksdagen anhållit, att Kungl. Maj:t ville efter verkställd utredning låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till åtgärder, särskildt med anlitande af expropriation, i ändamål att vid fisklägen, stationssamhällen och andra områden på landet, där en sammanträngd befolkning bor eller kan uppstå, på ett mera tillfredsställande sätt än hittills ordna förhållandena med afseende å redan befintlig eller för samhällets utvidgning erforderlig tomtmark.

Denna skrifvelse utgår från att, därest å någon ort boningshus till större antal uppförts på annan mark än husägarnas och dessa till följd häraf blifvit utsatta för de i skrifvelsen närmare omförmälda olägenheter, det vore ett allmänt behof, att marken exproprierades för tryggande af dessa ägares ställning. Vidare förutsättes i skrifvelsen, att det allmännas intresse kunde kräfva, att ett samhälle, till förekommande af nämnda olägenheter, tillförsäkrades äganderätten till mark,

öfver hvilken byggnadsverksamheten inom samhället kunde antagas snart komma att utbreda sig.

Af de skäl, som ligga till grund för denna skrifvelse, kan sålunda enligt utskottets uppfattning icke slutas till behovet af någon sådan allmän expropriationsrätt för den enskilde, som af motionärerna ifrågasättes. Expropriationslagstiftningskommittén har också i sitt den 15 september 1910 afgifna betänkande ansett den här ifrågasatta expropriationsanledningen till förmån för kronan, kommun eller municipalsamhälle ingå under den af kommittén uppställda allmänna förutsättningen för rätt till expropriation och endast meddelat särskilda bestämmelser angående hur med den sålunda förvärfvade marken skall förfaras.

Såsom ofvan erinrats, föreslog norrlandskommittén, att expropriation i vissa fall skulle kunna anlitas för att åstadkomma nya jordbruk. Under 2:o i motionen nr 241 ifrågasattes nu, att detta förslag, som för de landsdelar detsamma är afsedt, ännu är under pröfning, skulle göras tillämpligt äfven inom öfriga delar af riket. Af hvad förut anförts torde framgå, att nämnda förslag föranledts af särskilda missförhållanden i berörda landsdelar. Om motsvarande förhållanden i öfriga delar af riket föreligger ingen utredning.

Med hänsyn jämväl till nu antydda betänkligheter mot motionärernas förslag i sistberörda delar kan utskottet alltså ej biträda desamma.

Af hvad ofvan anförts följer, att utskottet icke heller kan tillstyrka det under 3:o i sistnämnda motion gjorda yrkande.

På grund af hvad utskottet sålunda anført, får utskottet hemställa,

- 1:o) att herr Lindhagens m. fl. motion nr 239, icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda;
- 2:o) att herr Lindhagens m. fl. motion nr 240, icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda; och
- 3:o) att herr Lindhagens m. fl. motion nr 241, ej heller måtte föranleda någon Riksdagens åtgärd.

Stockholm den 16 maj 1911.

På lagutskottets vägnar:

ERNST HÅKANSON.

Reservation:

af herr *Lindhagen*, som anför

beträffande utskottets hemställan under 1:o):

»Utskottet har liksom förra året afstyrkt motionen och på samma skäl som då, endast med den skillnaden att här och hvar i styckena strukits de krassaste uttrycken för hvad som ligger under afstyrkandet. Tankegången finns lika fullt där ändå. Men utlåtandet har därigenom blifvit utvärtes än mera frigjort från principiella synpunkter och gripbara hållpunkter, och jag kan därför icke såsom i fjol gifva utskottet det erkännandet, att det åtminstone uppriktigt och oförbehållsamt utan spegelfakteri fört till strids de stora motsättningarne i samhället'.

Hvad som nu särskildt tilldrager sig uppmärksamheten är emellertid, att samtliga liberala reservanter från förra året försvunnit och krupit in under bolagshögerns hatt. Partilinjerna i jordprogrammen klarna, ehuru väl det vore ännu viktigare att genom samverkan de mest betryckta i samhället någon gång erhöle ordentliga handtag för att komma ut ur sin nödställda belägenhet.

Motionen är icke något universalmedel, och den begär själf, att dess förslag skall få utföras med lämpor. Men den fastslår en viktig grundsats, nämligen att de ifrågavarande samhällsklassernas frigörelse från jordbundet beroende icke kommer till stånd, så länge man utgår ifrån att det är den stora jordägaren, som först och sist äger att efter sin vilja och sitt intresse bestämma om en affösning skall ske, när den skall ske, hvad som skall afstås, hur mycket som skall betalas, i hvilken ordning betalningen skall ske och hvem som skall öfvertaga jorden. Antagligen kommer i Andra kammaren att i år liksom i fjol hållas ett utförligt anförande i syfte att visa hur 'praktiskt' det är att sålunda lämna allt hufvudsakligen åt slumpen. Man kommer därvid äfven att med de gynnsammaste exempel från någon viss trakt söka ådagalägga, att redan genomförd lagstiftning möjligen kan därstädes för ögonblicket lägga ett visst band på den store jordägarens godtycke i utöfningen allenast af något enstaka bland hans många ofvannämnda

maktbefogenheter. Men under allt detta 'praktiska' famlande blundar man för den skriande, gripande verkligheten. Man glömmar, att de mäktige blott behöfva bida sin tid, man glömmar alla de vanligaste fallen, då något sådant bidande icke alls behöfver äga rum, man slätar öfver alla den enskilda jordägarens öfvergrepp, då han obunden af lag skrider till egenmäktig handling, och man har i synnerhet ingen enda tanke till öfers för all uteblifven hjälp just där den kanske mest behöfves. Det är den stora plundringen och utsugningen, som döljer sig mestadels under denna 'praktik'. Detta tillåter jag mig erinra om i detta sammanhang, då jag enligt läkares föreskrift blir förhindrad att i kammaren bemöta det antyddas anförandet.

Ett par saker i utskottets motivering föranleda följande erinringar.

Gifvetvis vidhåller utskottet det vanliga argumentet, att expropriation vore till endast för undantagsfall och måste handhafvas med stor begränsning. En dylik blödighet förspordes emellertid icke, då det nyligen inom Riksdagen var fråga om 'folkkriget kring sjön Skagern'. Bolagshögern och de liberala juristerna kräde hänsynslöst rätt för aktieägare i vattenfall att genom uppdämning expropriera bort från småbönder deras jord, äfven om det ledde till att de senare ej vidare kunde lifnära sig af jordbruket och sålunda faktiskt förlorade hem och härd. Men så gällde det då också expropriation af småfolkets jordegendom till förmån för kapitalister. Här är förhållandet det motsatta, och då enar man sig naturligtvis om att hålla alla expropriationstankar på afstånd i det längsta.

Utskottet anser sig äfven till utfyllnad af sin motivering böra yttra, att åtgärder i motionens syfte, i hvad rörer torpareklassen, så mycket mindre böra af Riksdagen behandlas, som frågan tilldragit sig statsmakternas uppmärksamhet och behandlats af 'sakkunnige', som däri nyss afgifvit ett betänkande. I detta tages emellertid afstånd just från så 'vidtgående' åtgärder, som föreslagits i motionen, hvadan ur dennas synpunkt så mycket mera ett uttalande i dess syfte är på sin plats. Detta betänkande sysslar dessutom ej med bolagsarrendatorer m. fl. Däremot framför det omsider äfven officiellt den tanken, som bland annat i denna motion betonats, eller att egnahemsånerörelsen bör inriktas främst på friköp af redan färdiga småbruk och lägenheter på annans mark. Denna lilla reform, som ensamt för sig dock är i stort sedt ett palliativ, skall kanske nu blifva den förevändning, bakom hvilken den stora jordägarens ensamvilja skall fortfarande i ofvan angifna afseenden få fritt drifva sitt spel.

Under åberopande äfven af motiveringen till min reservation i ämnet år 1910 (lagutskottets utlåtande nr 46) hemställes,

att motionen nr 239 måtte af Riksdagen bifallas.»

beträffande utskottets hemställan under 2:o):

»Vidkommande den fråga, som här föreligger, har verkligen i det ofvannämnda nyligen afgifna betänkandet *förordats tvångs aflösning* under vissa förutsättningar. Därmed är liksom genom norrlandskommitténs samt 1907 års riksdags motsvarande förslag gärdet uppgifvet för motstånd mot expropriation till främjande af alla ifrågavarande viktiga sociala ändamål. Endast genom advoktyr lärer man kunna här uppdraga någon hållbar principiell skillnad mellan exempelvis färdiga småbruk och färdiga lägenheter.

Utskottet iakttager också en försiktig tystnad på denna punkt af kommitterades förslag. För att emellertid stödja förslaget tankar i denna del, hemställes,

att motionen nr 240 måtte af Riksdagen bifallas.»

beträffande utskottets hemställan under 3:o):

»Rörande den här föreliggande frågan om anskaffande af mark till *nya* jordbruk och *nya* bostadslägenheter hemställes,

att motionen nr 241 måtte af Riksdagen bifallas.»

Herr *Ersson* har anhållit få antecknadt, att han ej deltagit i behandlingen af detta ärende inom utskottet.
